

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בהעלותך תשע"ז

לרדוף אחר המצוות ולא לברוח מהן

לנו! "יריחו" עלינו שלא הקרבנו קרבן פסח³. לכן, למרות שזכינו למצוות אחרות, אנו רוצים גם להקריב את הפסח. "למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במעדו בתוך בני ישראל". בגלל הרדיפה הזו אחרי כל מצוה, זכו אותם אנשים טמאים, שמצוות פסח שני ניתנה על ידם. אמנם גם אם לא היו באים ואומרים "למה נגרע" היה הקב"ה נותן לישראל את המצוה הזאת, אך בכל זאת זכו האנשים האלו שמצוה זו תאמר על ידם. "ראויה היתה פרשה זו להאמר ע"י משה כשאר כל התורה כולה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן, שמגלגלין זכות ע"י זכאי" (רש"י במדבר ט, ז). מפני שהם עובדים את ה' מאהבה, רוצים לקיים מצוה, ומצטערים כשאינם יכולים לקיים מצוה, לכן זכו שמצוה זו תאמר על ידם.

ומי הפסיד...?

היה עוד מישהו שהיה יכול לזכות שמצוה זו תאמר על ידו - אך הוא הפסיד. מי הוא האיש הזה? - קרח! הרי אחת הטענות של קרח היתה, למה בחרו באלצפן להיות נשיא בני קהת, ולא בו, כפי שמביא רש"י: "מה ראה קרח לחלוק עם משה? - נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח: אחי אבא ארבעה היו, שנאמר: 'בני קהת, עמרם ויזקור ויחזקאל ויזעאל' (שמות ו, יח). עמרם הבכור - נטלו שני בניו גדולה, אחד מלך ואחד כהן גדול. מי ראוי ליטול את השניה? לא אני, שאני בן יצהר, שהוא שני לעמרם! והוא מינה נשיא את בן אחיו הקטן מכולם! הריני חולק עליו ומבטל את דבריו" (רש"י במדבר טז, א). נתבונן בטענה הזו של קרח, ונשאל: האם זוהי הפעם הראשונה שבחרים באלצפן ולא בקרח? - לא! זו איננה הפעם הראשונה שבחרים באלצפן ולא בקרח! כשצריך להוציא את גְּיוֹתֵיהֶם של נדב ואביהוא מן המשכן, קוראים למישאל ואלצפן בני עוזיאל לעסוק במצוה (ויקרא י, ד), ולא לקרח. ממילא, יש לשאול על קרח: למה שם לא מְחִיתָ? למה אז לא טענת, למה קוראים לבני עוזיאל ולא לך? כנראה, משום שאז לא היה מדובר בנשיאות. היה מדובר "רק" בקבורת המת. ואם כך, אפשר להשאיר את המצוה למישאל ואלצפן. להיות "חברא קדישא", לא צריכים דוקא אותי... רק כשמדובר בנשיאות בני קהת, אז מתעוררת אצל קרח הטענה, למה בוחרים באלצפן ולא בי. אינני יודע עד כמה מותר לנו לדבר על קרח. האר"י ז"ל אמר, ש"צדיק פתקם יפח" (תהלים צב, ג) - סופי תיבות קרח (כי יש בקרח גם צד טוב, שהוא מחפש קדושה)⁴ (כתיב האר"י ז"ל, שער הפסוקים). אבל כפי שהדברים מצטיירים לעינינו, טענתו של קרח למה בוחרים באלצפן בן עוזיאל להיות נשיא ולא בו, איננה טענה טהורה "לשם שמים". היא באה מנגיעה אישית. "נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור", כפי שכתב רש"י.

"למה נגרע" - לא מותרים על שום מצוה!

כשנה לאחר שיצאו ישראל ממצרים, מְצַנֵּה ה' את ישראל לעשות פסח במדבר (במדבר ט, א-ג). מספרת התורה: "ויקרא אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא. ויקרבו לפני משה... ויאמרו... אנחנו טמאים לנפש אדם, למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במעדו בתוך בני ישראל" (שם, ו-ז).

מי היו אותם טמאים, וכיצד נטמאו? - נחלקו בזה חז"ל (סוכה כה, א-ב). יש אומרים שנושאי ארונו של יוסף היו, יש אומרים שמישאל ואלצפן היו, שנטמאו מנשיאת גְּיוֹתֵיהֶם של נדב ואביהוא אל מחוץ למחנה (ויקרא י, ד-ה), ויש אומרים שאותם אנשים היו סתם יהודים שנטמאו במת מצוה. על כל פנים, לכל הדעות, לא מדובר באנשים שנטמאו סתם כך, אלא באנשים שנטמאו מחמת התעסקות במצוה כלשהיא - נשיאת ארונו של יוסף, הוצאת גְּיוֹתֵיהֶם של נדב ואביהוא מן המשכן, או טפול במת מצוה. אם כך, קשה לכאורה להבין: מה מקום יש לטענת האנשים הללו, "למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במעדו"? הרי במקום קרבן פסח, זכו למצוות אחרות שאחרים לא זכו להן! ואם כך, בסך הכל, אין כאן שום גרעון!

תשובה לשאלה זו ניתן לענות על פי מעשה מופלא שמובא בזוהר. וכך מסופר שם: רבי יצחק ורבי יהודה התארחו פעם בביתו של חכם אחד, ושמו רב המנונא סבא. לחכם זה היה "ינוקא" - ילד קטן בעל מדרגה גבוהה מאד² - שהיה לומד כל היום ב"חידר", ובערב היה שב לביתו. כששב הילד באותו יום הביתה, אמרה לו אמו: גש נא אל שני החכמים הללו, ובקש מהם ברכה! התחיל הילד להתקרב אליהם, אך מיד נרתע לאחוריו ואמר לאמו: אמא, איני רוצה להתקרב אליהם! "מריח" אני, ששני חכמים אלו לא קראו קריאת שמע היום, וכך למדוני רבותי, שמי שלא קרא קריאת שמע - יהא בנידוי כל אותו היום. שמעו רבי יצחק ורבי יהודה את דברי הילד, ואמרו: אמת נכון הדבר! אכן לא קראנו קריאת שמע היום! אך מדוע לא קראנו? - לא מחמת זלזול במצוה ח"ו. אלא מחמת שהיינו עסוקים במצות הכנסת כלה, והעוסק במצוה פטור מן המצוה! לכן לא קראנו היום קריאת שמע (זוהר ח"ג קפו, א)

מה אפשר ללמוד מהסיפור הזה? אפשר ללמוד ממנו יסוד גדול: רבי יצחק ורבי יהודה היו פטורים מקריאת שמע! יותר מכך: אסור היה להם להפסיק לעסוק במצוה שעסקו בה, בשביל לקרוא קריאת שמע (ע"י רמ"א י"ד סי' ר"מ סי"ב). ואף על פי כן, הריחו עליהם שנחסרה מהם מצות קריאת שמע! לא כל אדם יכול להריח את זה, אבל מי שעומד במדרגה רוחנית גבוהה, כמו אותו ילד, מריח עליהם שהם לא קראו קריאת שמע. אם כך, בצדק אמרו הטמאים למשה רבינו, "למה נגרע". אמנם ארונו של יוסף זה חשוב, קבורת נדב ואביהוא זה חשוב, וגם מת מצוה זה חשוב, אבל סוף סוף - מצות פסח תהיה חסרה

לתיקון נשמת אביהן, שלא יגרע חלקו בעוה"ב. אמנם גם אָחִיו של צלפחד קרובים אליו, וגם אם הם יירשו את חלקו בא"י יהיה בזה תיקון מסויים לנשמתו של צלפחד, אבל כשיש בת, הרי היא יותר קרובה, והתיקון מועיל אז יותר⁷. ולכן הקב"ה מקבל את טענתן של בנות צלפחד, ומצוה את משה לפעול בהתאם. ובאמת, גם הן זכו למה שזכו האנשים הטמאים: "ראויה היתה פרשה זו (=פרשת נחלות) להכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן" (רש"י במדבר כו, ה).

וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' - כתינוק הבורח מבית הספר

אבל יש בפרשתנו גם קבוצת אנשים אחרת, שהיא שונה מקבוצת הטמאים, וגם מבנות צלפחד. פרשת "וַיְהִי בְּנֹסֶע הָאָרֶץ" המופיעה בפרשתנו, כתובה בתורה כשהיא מוקפת בְּשֵׁתִי נוֹנִין הפוכות. נ' הפוכה לפניו, ונ' הפוכה לאחריה⁸. מה מסמנות הנונין הללו? לפי דעה אחת בחז"ל, נונין אלו באות לומר, שלא כאן היה צריך להיות מקומה של פרשה זו (שבת קטו, א), אלא למעלה, בפרשת במדבר, בסמוך לפרשת "וַיִּנְסֶע אֶהָל מוֹעֵד מִחֶנֶּה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמִּחָנֶּה"⁹ (במדבר ב, יז). שם מדובר לראשונה על נסיעת אהל מועד, וממילא שם הוא המקום המתאים לכתוב את פרשת "וַיְהִי בְּנֹסֶע הָאָרֶץ". מדוע אפוא נכתבה פרשה זו כאן, ולא שם? אומרים חז"ל - "כדי להפסיק בין פורענות לפורענות" (שבת שם; רש"י במדבר י, לה).

מה הן שתי הפורענויות שפרשת "וַיְהִי בְּנֹסֶע הָאָרֶץ" באה להפסיק ביניהן? - פורענות אחת מפורשת בכתוב: "וַיְהִי הַעָם מְתַאֲנָנִים רַע בְּאָזְנֵי ה', וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אָפוֹ, וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה" (במדבר יא, א). אלא שזוהי הפורענות השנייה, הכתובה לאחר פרשת "וַיְהִי בְּנֹסֶע". ומהי הפורענות הראשונה? היכן כתובה פורענות נוספת, לפני פרשת "וַיְהִי בְּנֹסֶע"? אומרת הגמרא: "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֵשֶׁת יָמִים" (שם י, לג). זוהי הפורענות הראשונה, הכתובה לפני פרשת "וַיְהִי בְּנֹסֶע". ומה היא כאן הפורענות? - "שסרו מאחרי ה'" (שבת שם).

וצריך להבין: למה נחשבת נסיעה זו של בני ישראל מהר סיני, כאילו "סרו מאחרי ה'"? הרי כל נסיעה שנסעו ישראל במדבר היתה על פי ה', כפי שמפורש בפרשתנו: "על פי ה' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל פִּי ה' יִחַנוּ" (במדבר ט, יח). ובפרט נסיעה זו מהר סיני, אחרי חנייה של כמעט שנה למרגלות ההר (עי' רש"י שם י, יא), הרי מפורש בכתוב שהיתה על פי ה', כפי שאומר משה בפרשת דברים: "ה' אֶלְקֵינוּ דָּבַר אֲלֵינוּ בְּחָרֵב לֵאמֹר, רַב לָכֵם שָׁבֶת בְּהָר הַזֶּה. פָּנוּ וּסְעוּ לָכֵם, וּבְאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאָל כָּל שְׂכֵנָיו" (דברים א, ו-ז). בנוסף לכך, הרי מטרת נסיעה זו היא להגיע אל ארץ ישראל, "אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵתוּ אֶתְּן לָכֵם" (במדבר י, כט) - כפי שאומר משה לחותנו לפני הנסיעה. מהי אפוא הטענה על בני ישראל, על כך שנסעו מהר ה' אל ארץ ישראל?

התשובה היא, שהחסרון לא היה בעצם הנסיעה של בני ישראל מהר ה', אלא בכוונת הלב של ישראל בנסיעה זו. אמנם היזמה לנסיעה היא של ה', והנסיעה היא לארץ ישראל, אבל היחס של ישראל לנסיעה זו היה "כתינוק היוצא מבית הספר, שבורח לו והולך לו" (תוס' שבת קטו, א ד"ה פורענות)¹⁰. לא כתוב "ויסעו אל ארץ ישראל", אלא "ויסעו מהר ה'", כי עיקר

והנה, דוקא שם, אם היה קרח מערער על זה שאליצפן ומישאל נבחרו להוציא את נדב ואביהוא מן הקודש, ולא הוא - אולי היה מתקבל הערעור הזה. אולי משה היה שולח גם אותו להוציא את נדב ואביהוא, ואז אולי גם הוא היה נמנה על האנשים הטמאים שאמרו "לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקָּרִיב אֶת קַרְפֵּן ה' בְּמַעְרֹד", והקב"ה הסכים על ידם ונתן להם פסח שני. אלא ששם קרח לא מערער. רק כשצריכים לבחור נשיא לבני קהת, אז הוא מוצא מקום לערער. לכן, גם לו יש פרשה שנקראת על שמו, אבל פרשה גרועה מאד, פרשת קרח. במקום לזכות בפרשת פסח שני, הוא "זוכה" לפרשת קרח.

דרישת בנות צלפחד - משיקולים רוחניים

במקום אחר בתורה מוצאים עוד אנשים שבאו בטענה דומה לטענת האנשים הטמאים שבפרשתנו. בנות צלפחד טוענות, "לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אֲבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ פִּי אֵין לוֹ בֶּן, תִּנְהַ לָּנוּ אֲחִיזָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִינוּ" (במדבר כו, ד). צריך להבין, שבנות צלפחד לא טענו מה שטענו כדי לזכות בממון אביהן. לא זו היתה עיקר כוונתן. והראיה, שהרי הציעו למשה גם אפשרות אחרת: שתתייבם אִמָּן, ותלד בן, והוא יירש את כל רכושו של אביהן (רש"י שם ע"פ ב"ב קיט, ב). הרי שלא קבלת ממון אביהן היתה עיקר מטרתן, אלא כונתן היתה לתקן את נשמתו. הן מבינות "כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק, חשוב הוא כחלק עולם הבא" (אכן עזרא בראשית לג, יט), וכמו כן הן מבינות, שזרעו של אדם כמותו, והרי זה כאילו הנפטר עצמו ממשיך לחיות ולפעול בעולם. ממילא, אם תירשנה הן את אביהן, הרי זה כאילו שיש לאביהן חלק בארץ ישראל; ואם לא תירשנה את אביהן, תהיה חסרה לו המעלה הזו. לכן גם הן פונות בדיוק באותו סגנון שנקטו בו האנשים הטמאים שבפרשתנו - "למה יגרע". כי גם הן, כמותם, פועלות מתוך מניעים רוחניים - לתקן את נשמת אביהן.

מורי ורבי הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל הרי הסביר, שבכלל, כל מה שנכסי הנפטר עוברים בירושה לבניו או לקרוביו, כפי סדרי הירושה שקבעה התורה, ולא מועברים באופן סתמי לאחרים, זהו מפני שהממון הוא כלי שניתן לאדם מן השמים לעבודת ה', לעשות בו מצוות ומעשים טובים. ממילא, כשמת בעל הכלי, מן הדין הוא להעביר את הכלי אל מי שהוא שותף לאותו סוג של עבודת ה' שהיתה לנפטר, וממשיך בה. מי עונה להגדרה זו? - הבנים! הבנים, הם ממשיכי דרכו של האב, ועבודת ה' המיוחדת להם דומה בדרך כלל לזו של האב, (לכן על פי רוב דומים הבנים לאביהם בכשרונות ובמידות, וכן במראיהם החיצוני), ולכן נמסרים הכלים שהיו ביד הנפטר - להם⁵. אם אין בנים, הממון ניתן לקרובים אחרים, כי גם לשאר בני המשפחה יש בדרך כלל בחינה משותפת בעבודת ה' עם הנפטר, שהיה קרוב משפחתם. אבל בראש ובראשונה - הבנים הם הקרובים ביותר בסוג עבודת ה' שלהם אל הוריהם, ולכן הם הקודמים לרשת את ממונם. מה שלא הספיק המת לעשות בנכסיו, יעשו קרוביו, ובה תהיה תועלת גם לנשמת הנפטר. כך הסביר מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 217, וח"ג עמ' 250)⁶.

זוהי אפוא מטרתן של בנות צלפחד. הן לא טוענות את טענתן משיקולים ממוניים, אלא משיקולים רוחניים, לדאוג

ואולם, מצירוף שתי הפרשיות יחד, עולה תביעה חזקה. אם באמת אתה נוסע מהר סיני כי אתה כל כך שואף לארץ ישראל, מה אתה מתלונן על עייפות? תלונה זו מוכיחה, שהנסיעה המהירה שלך איננה בגלל חיבת הארץ. אם היית נוסע בגלל חיבת הארץ, היית אומר הפוך: אדרבא, שה' "יריץ" אותנו כמה שיותר מהר, ובלבד שנגיע כבר לארץ ישראל! אבל אם כל הנסיעה היא רק כדי לברוח מהר סיני, הרי שברגע שנסעת מהר סיני והגעת לתחנה הבאה, כבר לא דחוף יותר לנסוע, ואפשר להתלונן שלא רוצים למהר. אפשר לחנות כאן.

לכן, כדי למעט בגנותם של ישראל, נכתבה פרשת "ויקהי פנסע" בין שתי הפורענויות, כדי שהגנאי לא יהיה ניכר ובוולט כל כך מן הכתוב. כי כפי שהסברנו, עיקר הגנאי עולה מצירוף שתי הפרשיות יחד. לכן הפריד הקב"ה בין שתי הפרשות, כדי למעט בגנותם של ישראל, שלא תבלוט כל כך הסתירה בין ההליכה המהירה מסיני לבין פרשת המתאוננים.

מסיבה זו, לא הפסיקה התורה גם בין פרשת המתאוננים לפרשת קברות התאווה. שכן שתי פורענויות אלו נפרדות הן, ואין קשר ביניהן. אבל כאן, פורענות אחת מחדדת את השנייה, כי ממה נפשך: אם השאיפה שלך לא "כ"כ גדולה, למה אתה מתלונן על מהירות ההליכה? ואם השאיפה לא "כ"כ גדולה, למה אתה שמח כ"כ ללכת מהר ה'? לכן כאן צריך הפסק בין שתי הפורענויות, לא לקרוא אותן בנשימה אחת, כדי שלא תהיה טענה כ"כ חזקה על ישראל. כך אולי הפשט בגמרא.

לא לברוח מהר ה'

אם נסיף ונתבונן בענין זה, נוכל לעמוד על נקודה נוספת: הפורענות של "ויסעו מהר ה'" והפורענות של "ויקהי הָעַם פְּמִתְאֲנָנִים" לא רק מחדדות זו את זו, אלא נובעות למעשה מאותו השורש: כשלא מבינים את ערך המצוות ("ויסעו מהר ה'"), לא מבינים גם את ערך א"י ("ויקהי הָעַם פְּמִתְאֲנָנִים"). מי שמבין את ערך המצוות, מבין גם את ערך א"י, שהיא המקום האמיתי לקיום מצוות, כפי שמסבירים רש"י בקיצור (דברים יא, יח) והרמב"ן באריכות (ויקרא יח, כה), שהמקום האמיתי לקיום המצוות כולן, אפילו אלו שאינן תלויות בארץ (כמו שבת ופסח ותפלין ומזוזה), הוא רק בארץ ישראל¹³. מי שמבין את ערך המצוות, רוצה להגיע כמה שיותר מהר לא"י. לעומת זאת, מי שרוצה לברוח מהר סיני, לא רוצה גם לבוא כ"כ מהר לא"י. "למה ליבטנו בדרך הזה שלשה ימים". א"א ללכת כ"כ הרבה בלי מנוחה.

היצר הזה, לברוח מתורה ולברוח מא"י, קיים לפעמים גם אצלנו. אמנם אנו גרים בא"י, לא חושבים לנסוע לאמריקה, אבל מנסים לפעמים לברוח מה"ארץ ישראל" שבא"י. אדם לומד תורה - היצר מסית אותו וסיסור מהר את הספר וימצא לו עיסוק אחר, העיקר שלא ילמד תורה. אדם מתפלל - היצר מסית אותו שלא יאריך בתפילה, שיקצר ויגמור כמה שיותר מהר. וכך בכל מצוה ומצוה.

עלינו ללמוד מהאנשים הטמאים שבפרשתנו, לשאוף לכמה שיותר מצוות, לכמה שיותר קדושה, בעיקר לתורה שזו הקדושה הגדולה והמצוה הגדולה ביותר. יצה"ר מנסה לעשות שנהיה מהבורחים מהר ה'. "מוכרחים ללמוד, נכון, אתה נמצא בישיבה, א"א לא ללמוד, אבל לא צריך להתאמץ כל כך"..." יצר

מחשבתם בנסיעה זו היתה להתרחק מהר ה' (רמב"ן במדבר י, לג). לא חשוב לאן נוסעים, לא חשוב לאן נגיע, העיקר לברוח מהר ה', לברוח מבית הספר של עם ישראל¹¹. ודאי לא כל ישראל חשו כך. משה ואהרן, אלעזר ואיתמר ועוד צדיקים ודאי נסעו מהר ה' כדי להגיע אל ארץ ישראל, לא כדי לברוח מהר סיני, אבל על כלל ישראל מעידה התורה, שמטרת נסיעתם לא היתה להגיע לארץ ישראל, אלא לברוח מהר סיני, "כתיוק היוצא מבית הספר שבורח לו והולך לו... לפי שלמדו הרבה תורה בסיני" (תוס' שבת שם). משה רבינו בא כל יום עם "חומרות" חדשות. פה הוא אומר שבשבת אסור לעבוד, ופה הוא אומר שבשמיטה אסור לעבוד, ופה הוא אומר שבפסח אסור לאכול חמץ, ושם הוא אומר שביום הכפורים אסור לאכול בכלל... כל יום "חומרות" חדשות! כמה עוד אפשר?... לכן הם רוצים לברוח מהר סיני, כדי שמשה לא יביא עוד חומרות!... הם לא יודעים שגם אח"כ ה' ידבר עם משה, ויתן עוד מצוות. חושבים שאם יסעו מהר ה', יהיה סוף למצוות שה' מצוה, לכן הם רוצים לברוח מבית הספר. "נסעו מהר סיני דרך שלשת ימים [ביום אחד!], כתיוק היוצא מבית הספר, שבורח לו והולך לו" (שם). [אולי דרשו כן גם מן הכתיב: "ויסעו מהר", אל תקרי "מהר" אלא "מהר", שנסעו במהירות, כדי לברוח מהר סיני¹²].

זה בדיוק ההפך מהאנשים הטמאים שבפרשתנו. לאנשים הטמאים היה פטור ממצוות פסח, והם לא רוצים את הפטור. הם רוצים להיות דווקא חייבים בקרבן פסח. ואילו האנשים האלה לא רוצים מצוות. נוסעים מהר מהר ה', כדי לברוח במהירות מבית הספר. לא מבינים שהמצוות הן מתנה טובה מאת ה', ושכל מצוה נוספת היא רווח רוחני נוסף.

מה התועלת "להפסיק בין פורענות לפורענות"?

כפי שהזכרנו, כדי להפסיק בין הפורענות של "ויסעו מהר ה'" ל"פורענות של "ויקהי הָעַם פְּמִתְאֲנָנִים", כתבה התורה את פרשת "ויקהי פנסע" בין שתי הפורענויות הללו, כדי להפסיק ביניהן.

ויש לשאול: לשם מה נחוצה ההפרדה הזו? איזו תועלת יש בה? ובכלל, הרי מיד אחרי הפורענות של המתאוננים מופיעה פורענות נוספת - "ויהאספסוף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הַתְּאוּוֹת הַתְּאוּוֹת, וַיִּשְׁבוּ וַיִּכְפּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וכו' (במדבר יא, ד), ושם התורה לא הפסיקה בין הפורענויות, מדוע זה?

נראה לבאר כך: הרי כלפי חוץ, מי שאינו יודע שבלבם של ישראל היתה בחינה של "תיוק הבורח מבית הספר", היה יכול לחשוב שישאל נוסעים במהירות מהר סיני כדי להגיע לארץ ישראל. אמנם הקב"ה ידע מה שבלבם, אבל כלפי חוץ נראה כאילו אהבת ארץ ישראל יש כאן. ישראל ממהרים לנסוע כדי להגיע במהירות לארץ ישראל, הארץ "שְׁפָל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה" (לשון הגר"א ז"ל בתחילת אגרתו). מצד שני, גם החטא של "ויקהי הָעַם פְּמִתְאֲנָנִים" לכשעצמו אינו גדול כל כך. הולכים שלשה ימים רצופים במהירות, זוהי באמת סיבה טובה להתעייף. נכון, זה לא כ"כ בסדר להתלונן כפי שהתלוננו, "אוי לנו, כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים, שלא נחנו מענוי הדרך" (רש"י במדבר יא, א), אבל התביעה על כך אינה חזקה כל כך, שהרי "אין אדם נתפס בשעת צערו" (ב"ב טז, ב) "להתחייב על שהוא מדבר קשה מחמת צער ויסורי" (רש"י שם).

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

הרע מחפש לך עיסוקים כדי שלא תלמד. צריך לנצח את היצר הרע הזה, להתגבר עליו; לדעת להעריך תורה ומצוות, ולא לברוח מהן. ובשכר זה נזכה לראות בטוב ה' בזה ובבא.

1. אמנם משה הוא זה שהעלה את ארונו של יוסף ממצרים (שמות יג, יט), אך כנראה לא לקח אותו כמו ידיו, אלא נתן לאנשים אחרים לשאת אותו.
2. וביארו המקובלים, שילד זה היה כבר בעולם פעם אחת, והוצרך לחזור בשביל איזה תיקון, ולכן נכנסו בו מיד בקטנותו כל המדרגות שהשיג בגלגול הקודם, ולכן היה חכם כל כך ובעל השגה גבוהה.
3. "כאשר לא קיים מצות עשה, אף על גב שהוא פטור, אינו דומה פטור למי שהוא חייב בדבר וקיים המצוה. שזה קנה שלמות, וזה - אף שהוא פטור - לא קנה שלמות" ("תפארת ישראל" למהר"ל פרק כ'. ועי' גם "גור אריה" במדבר ט, א).
4. וכן נרמז בזה, "שבסוף תיקון העולם גם הוא יתוקן" ("עץ יוסף" על מדרש רבה בפרשתנו, פרשה י"ח סוף אות יג [יא]). וכן דקדק השל"ה מהמשנה, דרך לגבי "עדת" קרח נחלקו תנאים אם יש להם חלק לעוה"ב או לא (סנה' קח, א). ומשמע דעל קרח עצמו לא נחלקו, ולכ"ע יש לו חלק לעוה"ב (של"ה פרשת קרח אות ט"ו בהגה"ה).
5. ובנותן טעם להוסיף כאן את דברי רבי צדוק הכהן מלובלין, שנכסיו של אדם אינם נמצאים אצלו במקרה, אלא קשורים אליו בשרשו, וד"ל: "כל הקנינים של אדם הם שייכים לו בתולדה ובשורשו, וכמו שאמרו בריש סוטה (ב, א) דמכריזין קודם יצירה, בת פלוני לפלוני, וכן שדה פלונית לפלוני, שגם זה דוגמת זיווג, שיש לו חיבור בשורש. ועל כך אמרו (שם מז, א), שלושה חינוות הן, חן אשה על בעלה, ומקח על מקחו, וזהו הסימן שהוא זיווג ומקחו השייך לו, כאשר יש לו חן בעיניו והוא חושק בו דוקא. ועל כן אמרו (ב"ב לח, א), אדם רוצה בקב שלו יותר וכו'. ואף על פי שהכל אחד, וגם זה כשיקנה יהיה שלו, אבל זה שהוא מקחו ושלו בשורש יש לאדם חשק בזה דוקא... כי שדה הנגזר לו יש לה שייכות עם שורש נשמתו" ("דברי סופרים" אות ג'). [וזהו עומק דברי הגר"א (אסתר ג, יג), שקומת האדם בנויה מארבעה רבדים - נשמה, רוח, נפש, ממון. כי גם ממונו של האדם נטפל אליו ונחשב כחלק ממנו, כמו שהוכיח המהר"ל (נתיב התשובה פ"ה ובעוד מקומות)].
6. ונראה דיסוד ענין זה מופיע כבר בראשונים. דהנה כתב הריטב"א: "לפי שהיבם מקים שם וזרע למת - הוא קם תחתיו לנחלה; ואינו מייבם כשיש שם בן, לפי שהבן מקים זרע ושם, ולכן הוא יורש. אם כן, המקים זרע - הוא יורש את המת" (חידושי הריטב"א ב"ב קיט, ב ד"ה והנכון בזה. וכעין זה כתב גם הרשב"א שם, אך באופן פחות מפורש).
7. וידוע מה שכתבו האחרונים, שהבן לא רק קרוב לאביו יותר משאר הקרובים, אלא ירושתו היא בגדר לגמרי אחר מירושת שאר הקרובים; דהבן "קם תחת אביו", והוא "כרעיה דאבוה", וכעומד במקומו ממש, וכאילו הוא ממשיך את האב עצמו (עי' קובץ שיעורים ח"ב סי' י"ב). וגם הבת היא בגדר זה, שהיא "קמה תחת אביה" (רשב"ם ב"ב קט, א ד"ה בן ובת), ולכן היא פוטרת את אמה מן היבום, שנאמר "וְלֹא יִמְחָה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל" (דברים כה, ו), וגם כשיש לו בת - אין שמו מחוי (תוס' ב"ב שם ד"ה כיון), שהרי הבת ממשיכה את אביה ועומדת תחתיו. וא"כ התיקון לנשמת הנפטר מועיל ודאי יותר כשנכסיו עוברים לבנו או לבתו, שהם בגדר של "קם תחת אביו", מאשר כשהם עוברים לשאר הקרובים. [ומ"מ, בת אינה "קמה תחת אביה" ממש כמו בן, אלא בשיעור פחות מזה. ולכן, רק בן יורש עבד עברי של אביו, ולא שום קרוב אחר, וגם לא הבת (עי' תוס' שם). כי עבד עברי אינו עובר בירושה כלל, ומה שהוא צריך לעבוד את הבן, זהו מחמת שהבן הוא "כרעיה דאבוה", ומדין "בן קם תחת אביו" (עי' או"ש ריש פ"ב דנחלות). והגם שגם בת "קמה תחת אביה", וכנ"ל, מ"מ לענין לירש עבד עברי צריך מי שהוא "קם תחת אביו" באופן המירבי והמלא ביותר, ובת אינה שוה בזה לבן (עי' תוס' שם דילפי' ענין זה מהפסוק)].
8. בגמרא אמרו, "פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ומלמטה" (שבת קטו, ב). ולא פורש מה הן הסימניות. אלא שבחידושי הרשב"א (שם קג, א ד"ה משני סימניות) הביא בשם רב האי גאון, שהכונה היא לשתי נוגי"ן הפוכים. וכן איתא בזהוה"ח (ח"ג קנה, א), שצריך לעשות לפרשה זו ב' נוגי"ן המנוזרין לאחורא. ובשו"ת מהרש"ל (סי' ע"ג) העלה, שאין לעשות נוגי"ן לפני תחילת הפרשה ואחר סופה, כיון שכל אות מיתרת פוסלת הספר, אלא יהפוך הני שבתית "ויהי בְּנֻסֶע", והני שבתית "ויהי הָעֵם קְמָתָאָנִים". אך בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק סי' ע"ד) השיג עליו, דודאי נ' המנוזרת אין תורת אות עליה, ואינה פוסלת הספר, ועל כן יש לעשות הנוגי"ן כנהוג, אחת לפני הפרשה ואחת לאחריה.
9. כן פירש רש"י (שבת קטז, א ד"ה שאין זה מקומה). ועי' מה שכתב המהר"ל לבאר (ב"גור אריה" במדבר י, לה), למה המקום המתאים יותר לפרשת "וְיִהְיֶה בְּנֻסֶע" הוא בפרשת במדבר, ולא בפרשתנו. [ועכ"פ, יש אומרים שמקומה של פרשת "וְיִהְיֶה בְּנֻסֶע" היה צריך להיות בפרשתנו, אך במקום אחר - לאחר הפסוק "וְיִסְעוּ הַקְּהָלִים וְיִשְׂאִי הַמַּקְדָּשׁ" וכו' (במדבר י, כא)].
10. ולרש"י (שבת קטז, א ד"ה מאחרי ה') יש שיטה אחרת בכל זה. [ולדעתו, הפורענות הראשונה - שסרו מאחרי ה' - היא מה שנכתב לאחר פרשת המתאוננים: "וְיִהְיֶה בְּנֻסֶע" וכו' (במדבר יא, ד). וכן היא גם שיטת רבינו בחיי (שם י, לג)]. והתוס' (שבת קטז, א ד"ה פורענות ראשונה) והרמב"ן (במדבר י, לה) הקשו על ביאור זה ודחוהו. ואכמ"ל. וכל האמור כאן למעלה הוא על פי שיטת התוס' והרמב"ן.
11. ולפי זה, הפורענות שהיתה כאן היא עצם החטא עצמו, שנסעו מהר סיני כתינוק הבורח מבית הספר, אע"פ שלא אירעו להם שום פורענות ועונש בגופם או בממונם (רמב"ן שם בסוף דבריו). [והטעם שהחטא עצמו נקרא 'פורענות', נראה שזהו מפני שהחטא גורם לריחוק מה', ואין לך פורענות גדולה מזה, שאדם נעשה רחוק מה']. ועוד פירש הרמב"ן, "ושמא אלמלא חטאם זה, היה מכניסם לארץ מיד" (עי' רש"י שם, לג). ולפירוש זה, הפורענות היא, שלא נכנסו לא"י מיד, ונתעכבו עוד במדבר. [אבל הגזרה שיצטרכו להיות ארבעים שנה במדבר נגזרה רק אח"כ, אחר חטא המרגלים].
12. ורבינו בחיי פירש: "ומה שהוצרכו לדרוש כן, לפי שהשיגו שלא נמצא בתורה אלא 'הר האלקים': 'וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר הָאֱלֹקִים' (שמות כד, יג), וכן: 'אֶל הַר הָאֱלֹקִים חֲרָבָה' (שם ג, א), וכן נמצא במסורת שאין בתורה אלא שנים: 'בְּהַר ה' יִרְאָה' (בראשית כב, יד), 'וַיִּסְעוּ מִהַר ה'.' וכיון ששינה הלשון ואמר 'מִהַר ה'', הוצרכו לדרוש שנסעו מאחרי ה'" (רבינו בחיי במדבר י, לג), [ודרשו "מִהַר" במובן של "מאחרי"].
13. כמובן, אין הכוונה שאין חיוב מן התורה לקיים מצוות בחו"ל. אלא הכוונה היא, שביחס לארץ ישראל, עבודת ה' בחו"ל היא רק בבחינת "הַצִּיבִי לְךָ צִיָּים". [והנה, יש מצוות שחייבן לא התחיל במתן תורה, אלא רק משנכנסו ישראל לארץ, אע"פ שהן מצוות שאינן תלויות בארץ (עי' רמב"ן דברים א, א). ויתכן שהסיבה לכך היא, מפני שעיקר קיום התורה הוא רק בא"י, ולכן כל עוד לא נכנסו ישראל לארץ, לא חלה עליהם חובת מצוות אלו כלל].